

Prof. PhDr. Mária Potočárová, PhD.
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Moskovská 3
Bratislava – Slovenská republika

POSUDOK NA DIZERTAČNÚ PRÁCU
v odbore - Pedagogika

Názov dizertačnej práce :

Začleňovanie mladých dospelých do samostatného života po odchodu z ústavnej péče v kontextu jej prípravy na samostatný život

Meno a priezvisko autora :

Mgr. Libor Lopusan

Aktuálnosť témy dizertácie :

V súčasnej dobe sociálne a výchovné problémy s dospelievajúcou mládežou rapídne narastajú. Rôzne nepredvídateľné existenčné, ale aj situačné okolnosti (pandémia, aktuálna vojnová situácia) ešte viac sťažujú socializáciu mladého človeka, jeho začlenenie sa do širšieho sociálneho, pracovného a rodinného života. Adaptácia na normálny medziľudský kontakt a zaradenie sa do spoločnosti sú základným predpokladom pre zmysluplný a úspešný život. Nachádzanie uplatnenia v pracovnom procese, ale aj hodnotný osobný rozvoj, zvládnutý rodinný život, spolu so schopnosťou tvoriť a nájsť si pevný vzťahový životný rámec sú obzvlášť náročné úlohy pre mladých ľudí a adolescentov, ktorí vstupujú do života bez opory rodinného prostredia v jeho klasickom chápaní. Ak mladí ľudia vyrastajú v inštitúciách náhradnej rodinnej výchovy alebo sú pod ochranou ústavnej starostlivosti často im chýba rodinná vzťahová sieť. Predložená dizertácia prináša zasvätený pohľad na celý systém zabezpečovania takejto starostlivosti, analyzuje aktuálne podmienky, úskalia, hľadá východiská v riešeníach. Práca má aj silný komparatívny charakter. Porovnáva systém súčasnej sociálnej a ústavnej starostlivosti so spôsobmi starostlivosti o človeka, osobitne o siroty a celé rodiny, v jednotlivých historických obdobiach – čo je spracované prierezovo od antiky počnúc po súčasnosť. Aj v tých najstarších skúsenostiach v histórii s takouto prácou možno nájsť správne ideály, ciele, podnety a všeobecne platné pravidlá. Nado všetkým je však cenným aktuálnym prínosom tejto dizertačnej práce priama a osobná skúsenosť jej autora. Prináša autentický pohľad na problematiku priamo zo svojej vychovávateľskej praxe. Reaguje na jej konkrétne pedagogické ale i sociálne, rôzne legislatívne, poradenské a sprevádzajúce (cousellingové) riešenia uplatnené voči mladým ľuďom, ktorí opúšťajú rôzne typy inštitúcií a ústavy náhradnej rodinnej starostlivosti a zaraďujú sa do spoločnosti.

Rozsah dizertačnej práce :

Dizertačná práca má aj s prílohami 154 strán, z čoho textovú časť tvorí 107 strán. Súpis zoznamu použitej a rozširujúcej literatúry, v osobitnej zložke zoznam zahraničnej

literatúry a tiež internetových zdrojov je spracovaný na 13 stranách. Štruktúru obsahu tvoria 4 kapitoly teoretickej časti a empirická časť spolu s interpretáciou získaných výsledkov, spolu s diskúsiou a návrhmi do praxe sú spracované v ďalších 3 kapitolách. Na stranách od 110 – 125 sú prezentované – literatúra, prílohy, schémy, grafy, tabuľky. Pre spracovanie teoretickej i empirickej časti práce autor použil značné množstvo relevantnej odbornej literatúry, aj v cudzom jazyku. Tvoria ju monografie, zborníky, odborné články v periodikách, legislatívne predpisy. Možno už na tomto mieste skonštatovať, že dizertant preukázal dobrú orientáciu v prislúchajúcej odbornej literatúre k téme práce. Ukázal adekvátnu schopnosť pri spracovaní teoretických východísk z literatúry a pri ich prenesení do textov. Citačná norma nebola vždy dodržaná a presnosť v údajoch má svoje drobnejšie limity. Chýbajú v zozname literatúry tituly, s ktorými autor pracoval v texte. Napriek tomuto nedostatku možno konštatovať, že práca z hľadiska zamerania, obsahu, štruktúry aj základných formálnych náležitostí spĺňa požiadavky kladené na tento typ prác.

Dizertačná práca je napísaná v českom jazyku, ktorý pre mňa ako slovenskú oponentku neznamenaá žiadnu jazykovú bariéru.

Odborná úroveň dizertačnej práce podľa jednotlivých častí :

Hlavným cieľom predloženej dizertácie bolo *opísať súčasný stav so začleňovaním mladých ľudí po odchode z inštitúcií ústavnej starostlivosti a náhradnej rodiny, rodinnej výchovy*. Práca sa do značnej hĺbky zaoberá analýzou opatrení, ktoré sa prijímajú na pomoc mladým ľuďom v ich príprave na samostatný život, ktorí hľadajú svoje miesto v spoločnosti a pokračujú v procese svojej socializácie. Vychádzajú zo sťažených podmienok a preto aj opatrenia chcú zabrániť aj preventívne vytesneniu zo spoločnosti, prípadne iným formám stigmatizácie v majoritnej spoločnosti.

Teoretická časť dizertácie v prvej kapitole rozpracúva tému v určitej línii z troch aspektov. Kladie veľký dôraz na *pedagogický rámec* v príprave pre život prostredníctvom doterajšej výchovy, vzdelávania. Z formatívnych vplyvov na jedinca za najdôležitejší považuje vzťahovú väzbu v ranom detstve. Pričom poukazuje práve na to, že najlepším a overeným spôsobom ako začleniť mladého dospelého do života je dať mu v ranom detstve pevné vzťahové základy v biologickej rodine. Ak dieťaťu takéto zázemie chýba, nastupuje náhradná forma ústavnej výchovy, ktorá má zaistiť zdravý vývoj dieťaťa až po obdobie jeho dospievania a pomôcť tak zaradeniu mladého dospelého do spoločnosti. Ale ani rôzne typy inštitúcií náhradnej výchovy túto formatívnu úlohu nedokážu dosiahnuť bez naplnenia potreby vzťahovej väzby podľa vzoru rodiny. Autor sa príliš podrobne v tejto kapitole zaoberal samotnou vzťahovou väzbou, analyzoval ju z rôznych hľadísk, podľa rôznych autorov, prístupov, ale zbytočne sa ocitol na „vedľajšej koľaji“ trocha mimo danej témy práce. Pod pedagogickým rámcem problematiky by som bola očakávala širší, teoreticky komplexnejší pohľad na danú tému dizertácie. Chýba mi tam viac spracovaných východísk a prezentácia praktických prístupov zo sociálnej pedagogiky. Napriek tomu, že súhlasím s názorom, že vzťahová výchova je kľúčová aj v zastúpení ústavnej výchovy dieťaťa.

Rovnako hodnotím aj kapitolu, ktorá sa venuje *filozofickému rámcu* problematiky. Dizertant sa v odborných argumentáciách často a jednostranne opakuje, zachádza do vedľajších tém, ktoré s filozofickým náhľadom a myslením v sociálnej práci, v edukácii majú len málo čo spoločné. Autor podľa mňa iba naznačuje súvislosť filozofickej orientácie s témou dizertačnej práce – napríklad v otázke hodnôt, pripomína, že výchova má mať aj

spirituálny rozmer... atď. napokon však záver opäť končí iba poukázaním na vzťahové väzby vo výchove. Ukážka takejto citácie :

„*Výchovné segmenty jsou zakódovány v sociálních vazbách a poutech. Tyto vazby jsou v podobě sociální, biologické, psychologické, ale i ve spirituálním rozměru. Spirituální hodnoty jsou obtížně sdělitelné a druhému do značné míry nepřístupné hloubky bytí a životních jistot člověka, které během života hledá a opírá se o ně.*“ Alebo :

„*Potočárová dále uvádí, že teorie vztahové vazby hodně věci vysvětluje, ale není konečným vysvětlením ani úplnou odpovědí na filozoficky – antropologickou otázku. – Kdo je člověk a kterým směrem se jeho život ubírá.*“ (s. 15)

Očakávala som vo vymedzení filozofického rámca problematiky relevantnejšie odkazy na argumentáciu z filozofickej či pedagogickej antropológie.

Musím však vyzdvihnúť, že autor dizertačnej práce je predovšetkým pedagóg, vychovávateľ s cennými skúsenosťami s prácou s deťmi a dospelievajúcimi v ústavnej starostlivosti. Jeho praktické dlhoročné skúsenosti a prístupy sú svedectvom konzistentnej osobnej životnej filozofie. Niekedy táto konkrétnosť v praxi je vzácnejšia ako vedecky presne spracovaná definícia v teóriách. Možno iný názov kapitoly by bol naznačený problém vyriešil. Pretože v skutočnosti nešlo o odborný výklad filozofického rámca v pozadí tejto témy. Autor iba poukázal na isté hodnotové, etické či antropologické prvky v edukácii dospelievajúcich, čo samozrejme vychádza z filozofie.

Naproti tomu podkapitola, ktorá sa zaoberá spracovaním ako funguje a čo obsahuje *ústavná výchova v Českej republike* je vypracovaná úplne jasne, prehľadne, vyčerpávajúco a so všetkými odbornými stanoviskami.

Oceňujem tiež prínos kapitoly 2.1. *História ústavnej výchovy*, ktorá prináša prehľad náhľadov na sociálnu prácu, pomoc sirotám, rodinám, opusteným a zanedbávaným ľuďom v spoločnosti - od antiky, cez stredovek, novodobé obdobie osvietenstva. V 20. storočí je vypichnuté medzivojnové obdobie, ďalej je prezentované obdobie počas II. svetovej vojny a nastúpená éra povojnového vývoja v Československej socialistickej republike – až vývoj po súčasný stav. Ako som napísala vyššie, táto kapitola je nesmierne dôležitá a významná v celkovom pohľade aj pre ďalší rozvoj ústavnej a náhradnej výchovy. Každá doba mala svoju vlastnú paradigmu. A preto naša súčasnosť si bude môcť aj na základe skúseností z minulosti vytvárať lepšie východiská pre budúcnosť rozvoja ústavnej výchovy, edukácie či reedukácie a resocializácie. Na spracovaní tejto časti dizertácie ma akurát „vyrušovala“ iba istá miera nesúrodosti textu, preskakovanie z témy do témy, z obdobia do obdobia, napr. v antike sa hodnotí čosi podľa súčasného prístupu, pričom nešlo o serióznu komparáciu, iba o také myšlienkové „odskočenie“ do inej doby. Pôsobí to rušivo a sťažuje sústredenosť na celok textu. Zrejme to súvisí s vyjadrovacím štýlom autora, ale pre čitateľa a zvlášť pre oponenta to môže byť zmätočné. Sťažuje to čítanie textu, musíte byť veľmi sústredený, aby ste nestratili pointu a myšlienkovú líniu, podchytili opis podstaty problému. Štylistická chyba spojená s gramatickými nepresnosťami.

Ostatné kapitoly teoretickej časti sú napísané, vysvetlené a zhodnotené výborne. Vidno, že dizertant dokázal využiť všetky svoje praktické skúsenosti aj teoretické vedomosti a spracovať do logického celku. V 2.2 kapitole sa podrobne opisuje *výkon ústavnej výchovy*, ktorá súvisí s určitým obsahom, procesmi, s legislatívou ako aj rôznymi typmi inštitucionálnych zariadení zabezpečujúcich náhradnej výchovy pre deti a mládež. Samostatná 3. kapitola sa zaoberá *postavením mladého človeka v situácii náhradnej starostlivosti a výchovy*. V podkapitolách sa autor osobitne venuje fenoménu odchodu mladého človeka z takéhoto zariadenia. Príprava na začlenenie sa do spoločnosti má svoje

fázy. Proces sa týka osobitne osobnosti mladého adolescenta, ale aj ostatných krokov, ktoré sa špecificky viažu na jednotlivé zariadenia pomáhajúce so vstupom do bežného života (azylové domy, ubytovne, domy na polceste, cirkevné a iné zariadenia...).

Empirická časť práce sa koncentruje na kvalitatívny prístup pri spracovaní získaných výskumných údajov. Z kvalitatívnych metód výskumu dizertant využil ako hlavnú metódu interview v 8 kazuistických prípadoch. Išlo o pološtrukturovaný rozhovor s otvorenými otázkami.

Metodika výskumného postupu opisuje nielen samotnú zvolenú výskumnú metódu, výber a charakteristiku výskumnej vzorky, ale aj technické postupy a otázky pri zbere údajov, etické aspekty výskumnej práce a iné limity vo výskumnej činnosti.

Cieľom výskumu dizertačnej práce bolo zistiť *ako sa mladí dospelí spätne pozerajú na svoju prípravu na odchod z ústavnej výchovy a ako popisujú, ako hodnotia vlastné začleňovanie sa do samostatného života*. K hlavnej výskumnej otázke sa pripojilo aj niekoľko (7) dielčích výskumných otázok, ktoré podrobnejšie po stanovených oblastiach hlbšie analyzovali faktory, ktoré úspešný odchod z ústavnej výchovy uľahčujú, alebo naopak sťažujú.

Výskum dizertačnej práce mal deskriptívny charakter. Popisoval čo najpresnejšie stav, situáciu a reálne problémy spojené s ďalšou etapou života odídencov z ústavov náhradnej výchovy. Neboli stanovené preto nejaké hypotézy, ktoré by sa výskumom overovali v parametroch určitých premenných. Podrobná deskripcia a analýza rozhovorov umožnila formulovať širšie komentáre v diskusii a z jej záverov formulovať reálne odporúčania pre prax.

Mám na dizertanta niekoľko otázok, na ktoré by mohol odpovedať pri obhajobe :

- Aké sú vaše odporúčania aj pre pedagogickú prax, teda pre edukáciu (mám na mysli vzdelávanie, nie výchovu a formovanie) – ktoré vyplývajú z vašej dizertačnej práce ? *Čiže ako a v čom vo vzdelávaní by mali učitelia posilniť svoju pedagogickú prácu, aby takéto deti a zvlášť adolescentov dobre pripravili pre ich ďalší život v spoločnosti ?*
- *Aké požiadavky, aké štandardy musí splňať vzdelávanie takýchto mladých ľudí ? Aké najlepšie vzdelanie budú potrebovať do života ?*
- *Aké oblasti v tejto téme by ste chceli ešte podrobiť výskumnému šetreniu ? Ktoré témy podľa vašej mienky nemáme zatiaľ odborne a analyticky podchytené ? Čomu ešte najviac „nerozumieme“ v prístupe k deťom, ktoré žijú v podmienkach náhradnej ústavnej alebo rodinnej výchovy ?*
- Na čo konkrétne by ste zamerali preventívnu výchovu v zariadeniach ústavnej výchovy ?

Hodnotenie formálnej stránky dizertácie :

Formálna stránka dizertácie je na primeranej a požadovanej úrovni. Dizertant v zásade až na niekoľko prípadov dodržal príslušné normy bibliografickú úpravu vedeckého textu. Aj keď je to iba drobná chyba, v záverečnom zozname literatúry chýbali niektoré tituly prác, ktoré sú

v texte využité, citované. K formálnej stránke práce mám ešte kritickú výhradu, že text je miestami napísaný v jednom celku, bez odstavcov, odrážok, horšie sa v ňom orientuje. A potom moja kritická poznámka smeruje aj tam, že samotný obsah textu jednotlivých kapitol je poprepájaný rôznymi inými témami (preskakuje sa z témy na tému, alebo sa opakujú povedané inými slovami), ktoré obsah v konečnom dôsledku robia ťažšie čitateľným a musí sa hľadať zmysel toho, čo autor vlastne chcel povedať. Nepovažujem to však za závažný nedostatok v celkovom hodnotení práce.

Prínos dizertačnej práce a jej využiteľnosť :

Prínosom dizertačnej práce je predovšetkým tá skutočnosť, že sa táto trocha neznáma, čiastočne aj tabuizovaná téma odkryla. Dizertačná práca nám pomohla vniknúť do zložitosti problému, nech už ju analyzujeme z ktorejkoľvek strany či z pohľadu rôznych subjektov. Za cennú považujem najmä osobnú skúsenosť, rozhladenosť v problematike a zanietenosť autora dizertácie. Myslím, že práve v týchto konštatovaniach tkvie aj ďalšia využiteľnosť odborných stanovísk a výskumných dát tejto predloženej práce.

Záverečné hodnotenie :

Dizertačná práca *Mgr. Libora Lopusana* predstavuje ucelené vedecké dielo a komplexný pohľad na problematiku začlenenie mladých ľudí do života po odchode zo zariadení ústavnej výchovy a starostlivosti. Autor práce sa s témou dlhodobo zaoberá a v práci preukázal odborné kompetencie pri spracovaní teoretickej i empirickej časti. Práca priniesla nielen podnetné myšlienky, ale sformulovala aj cenné odporúčania pre sociálnu prácu s mládežou. Osobitný význam má dizertačná práca pre edukáciu a formovanie osobností detí a dospievajúcich mladých ľudí tak, aby obstáli v napĺňaní osobných životných cieľov a stali sa aj užitočnými, socializovanými členmi spoločnosti.

Navrhujem, aby sa po úspešnej obhajobe dizertácie pred Vedeckou radou Dolnoslaskej vyššej školy vo Wroclave udelil *Mgr. Liborovi Lopusanovi* vedecko- akademický titul – **PhD.** – v odbore **Pedagogika**.

V Bratislave, 20.6.2022

prof. PhDr. Mária Potočárová, PhD.